

Trästad 2 (2)

Bilden är fotograferad från Carolikyrkans torn mot Borås Övre station runt år 1900. Husen skulle "blifwa i möjligaste måtto lika hwarandra". Regelbundet utplacerade fönster av tre rutors höjd följdes på vindsvåningen åt av "halfrunda windsluggar uti symetrisk ordning", så kallade lunettfönster. Där fönster inte behövdes fick de göras som blindfönster. Efter denna byggnadsordning byggdes Borås upp igen under de närmaste decennierna. På 1850-talet kan staden anses vara helt återuppbyggd och hade då en enhetlighet som väckte uppmärksamhet. En samtida beskrivning menade att Borås "vunnit betydligt i utseende gentemot andra städer, där man merendels knappast kan påträffa tvenne hus lika höga". Enhetligheten gällde också detaljerna i panelarkitekturen som inte reglerades i byggnadsordningen. Det utbildades en lokal byggnadskultur under inflytande från Göteborg där taklister, fönsterfoder och portar sattes samman av enkla sågade delar till konstrika former. Denna Boråsdekor spred sig sedan under 1830- och 1840-talen till grannstäder som Falköping, Alingsås, Vänersborg och Skövde, sannolikt med hantverkare som vandrade vidare när Borås började bli färdigbyggt.

Dessa för Borås så karakteristiska Karl Johansgårdar började i slutet av 1800-talet att vartefter ersättas med högre stenhus. Strax före andra världskriget beskrev stadsarkitekten Harald Ericson ett långt framskridet förvandlingsskede: Det reguljära utseende, som 1870-talets Borås bjöd besökaren, är icke mera. Ödmjukt står det lilla 100-åriga trähuset med sin av ålder böjda takås sida vid sida med dagens femvånings av stål, betong och glas. Det är något ganska prövande, att genomleva detta det fulaste stadiet i en stads uppbyggnad från småstad till något större.

På 1950-talet framförde arkitekten John Åkerlund iden att flytta några av Karl Johansgårdarna till ett reservat i Stadsparken. Det blev dock inte av och i början av 2000-

talet återstår bara några spridda exemplar. Utfallska gården mellan Allegatan och Österlånggatan mot Södra torget är det bäst bevarade exemplet på 1830 års byggnadsordning, med de typiska lunettfönstren direkt ovanpå bottenvåningens sexdelade fönster. Planteringarna på tre sidor av huset var ett skydd mot brandspridning. Vid Södra torget finns också den stora, av kommunen ägda Flamenska gården, delvis påbyggd i slutet av 1800-talet till två våningars höjd. Några Karl Johansgårdar vid Stora Brogatan har byggts om till butiker med skyltfönster. Hörnhuset Stora Brogatan-Västerbrogatan har bevarade, fristående uthus, enligt byggnadsordningens krav. Det finns förvisso bättre bevarade trästäder än Borås. När det stora forskningsprojektet Den nordiska trästaden sammanfattades 1973 i ett slags guide till nordiska trästäder kom Borås inte alls med.

De svenska trästäder som ansågs välbevarade var Marstrand, Kungälv, Hjo, Vadstena, Askersund, Mariefred, Trosa, Nora, Sigtuna och Säter. Det vill säga enbart småstäder där utvecklingen inte tryckt på för rivningar och nybyggnader. Bland de delvis bevarade trästäderna hittade man bara några få större städer, som Göteborg med sina landshövdingehus och Jönköping. De får ses som undantag medan Borås som den större industristaden där träbebyggelsen i huvudsak försvunnit är regeln.